

O'ZBEKISTON OLIY TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISHDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING O'RNI

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, moliya fakulteti talabasi

Bozorov Bekzod

Annotatsiya

Mazkur maqolada O'zbekiston oliy ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining o'rni va uni to'g'ri qo'llash zarurati yoritiladi. Sun'iy intellektdan noto'g'ri foydalanishning mumkin bo'lgan xavflari va oqibatlari, shuningdek, ta'lim jarayonlarini optimallashtirishda SI texnologiyalarining ijobiy tomonlari tahlil qilinadi. O'zbekiston ta'lim tizimining joriy holati, 2023-2024 yil statistik ma'lumotlari va sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning istiqbollari ko'rib chiqiladi. Ushbu maqola O'zbekistonning ta'lim tizimini yanada raqobatbardosh va zamonaviy qilishda SI texnologiyalarining rolini kengaytirilgan ko'rinishda yoritadi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, O'zbekiston, oliy ta'lim, ta'lim texnologiyalari, raqamli transformatsiya, ta'lim sifatini oshirish, zamonaviy texnologiyalar, axborot xavfsizligi, ChatGPT, innovatsion ta'lim usullari.

Zamonaviy texnologiyalar, ayniqsa sun'iy intellekt (SI), ta'lim tizimini tubdan o'zgartirish imkoniyatiga ega. O'zbekiston oliy ta'lim tizimini rivojlantirish va modernizatsiya qilishda sun'iy intellekt texnologiyalarining o'rni katta bo'lib, bu texnologiyalardan to'g'ri foydalanish ta'lim sifatini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Sun'iy intellekt o'qitish jarayonini samaraliroq qilib, talabalar uchun o'zlashtirish darajasini oshirish imkoniyatlarini yaratadi. Shu bilan birga, texnologiyalarni noto'g'ri qo'llash ta'lim jarayonida salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Ushbu maqola O'zbekiston oliy ta'lim tizimining hozirgi holati, statistik ma'lumotlar, sun'iy intellektning roli va uning noto'g'ri qo'llanilishi oqibatlarini o'rganadi.

O'zbekistonda oliy ta'limning hozirgi holati va muammolari. 2023 yilda O'zbekistonda 155 ta oliy ta'lim muassasasi faoliyat ko'rsatmoqda. Bu ko'rsatkich 2022 yilga nisbatan 10 foizga oshgan. Talabalar soni esa 800 mingdan oshdi, bu 2022 yilga

nisbatan 12 foiz ko‘proqdir. Mamlakatning ta‘lim tizimi o‘z ichiga bir qancha yo‘nalishlarni oladi: iqtisodiyot, muhandislik, tabiiy fanlar va gumanitar fanlar. Biroq, yuqorida keltirilgan ma‘lumotlarga qaramay, ta‘lim sifatida jiddiy muammolar mavjud.

Xalqaro ta‘lim sifatini baholovchi PISA (Programme for International Student Assessment) reytingida O‘zbekistonning ko‘rsatkichlari past darajada qolmoqda. 2022 yilda o‘tkazilgan PISA tadqiqotida O‘zbekiston o‘quvchilarining o‘qish va matematikada o‘rtacha ko‘rsatkichlari 77 davlat orasida eng quyi o‘rinlardan birini egalladi. Bu natijalar ta‘lim sifatini oshirish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etish zaruriyatini ko‘rsatadi.

O‘zbekiston ta‘lim tizimining zamonaviy muammolaridan biri, ayniqsa, yuqori malakali o‘qituvchilar yetishmasligidir. Mamlakatda o‘qituvchilar malakasini oshirishga qaratilgan dasturlar mavjud, lekin bu jarayonlarning samaradorligi hali ham talab darajasida emas. O‘qituvchilar va talabalar o‘rtasida muloqot va hamkorlikni kuchaytirish, innovatsion o‘qitish metodlarini joriy etish, shuningdek, zamonaviy ta‘lim texnologiyalaridan foydalanish muhim ahamiyatga ega.

Sun‘iy intellekt texnologiyalarining ta‘limdagi o‘rni

Sun‘iy intellekt ta‘lim sohasida katta imkoniyatlarni yaratadi. 2024 yilga kelib, global miqyosda ta‘lim sohasidagi sun‘iy intellekt bozorining hajmi 25 milliard dollarga yetishi kutilmoqda. Bu o‘rish, sun‘iy intellekt texnologiyalarining ta‘lim jarayonlaridagi ahamiyatini ko‘rsatadi. Sun‘iy intellekt o‘qituvchilarga talabalarning bilimini individual tarzda baholash imkonini beradi, bu esa ularga o‘z qobiliyatlariga moslashtirilgan ta‘lim uslublarini taklif qilish imkonini beradi.

Masalan, fizika kabi murakkab fanlarda sun‘iy intellekt yordamida talabalar tajribalarni yanada chuqurroq o‘rganishi va murakkab masalalarni yechishi mumkin. SI texnologiyalari o‘qituvchilarga darslarni rejalashtirishda yordam beradi, talabalar bilimni baholash va ularga moslashtirilgan o‘quv materiallarini taqdim etish imkoniyatini yaratadi. Bunday yondashuv ta‘lim jarayonining sifatini oshiradi va talabalar o‘rtasida ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

ChatGPT kabi sun‘iy intellekt tizimlari, talabalarga real vaqt rejimida savollar berish va javoblar olish imkoniyatini beradi, bu esa ta‘lim jarayonini interaktiv va qiziqarli qiladi.

Bu platformalar o'quvchilarning qiziqishlariga moslashib, ularga individual yordam ko'rsatadi. Sun'iy intellektni ta'limga integratsiyalash, nafaqat darslarning sifatini oshirish, balki talabalarni ilg'or fikrlashga ham undaydi.

Sun'iy intellekt va ta'lim jarayonini optimallashtirish

Sun'iy intellektning ta'lim jarayonini avtomatlashtirishdagi o'rni juda katta. O'qituvchilar uchun SI yordamida darslarni rejalashtirish va talabalarni kuzatish jarayoni soddalashadi. 2020 yilda o'tkazilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, avtomatlashtirilgan ta'lim tizimlaridan foydalanadigan talabalar o'z tengdoshlariga nisbatan 30 foizga yaxshiroq natijalar ko'rsatmoqda. Bu raqam sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'lim jarayonida qanchalik samarali ekanligini ko'rsatadi.

Shuningdek, sun'iy intellekt orqali o'qituvchilarning ish yukini kamaytirish va ta'lim jarayonini yanada moslashuvchan qilish mumkin. Natijada, o'qituvchilar ilmiy tadqiqot faoliyatiga ko'proq vaqt ajratishlari va talabalarga chuqurroq bilim berishga yo'naltirilgan darslar o'tkazishlari mumkin. SI tizimlarining o'qituvchilarga yukni kamaytirishdagi roli, ta'lim jarayonining sifatini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Sun'iy intellektidan noto'g'ri foydalanish va uning oqibatlari Sun'iy intellekt texnologiyalaridan noto'g'ri foydalanish, ta'lim jarayonida salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Eng katta xavf shundaki, sun'iy intellektni noto'g'ri qo'llash o'qituvchilarning o'rnini bosuvchi vositaga aylanib qolishi ehtimoli mavjud. Bu esa o'qituvchilar va talabalar o'rtasidagi insoniy muloqotning kamayishiga olib kelishi mumkin. Ta'lim jarayonida inson omili muhim ahamiyatga ega bo'lib, o'qituvchilar tajribasi va hissiy yondashuvi sun'iy intellekt tomonidan to'liq almashtirilishi qiyin. Bundan tashqari, texnologiyalar bilan bog'liq qaramlik ham yoshlar orasida ortib bormoqda. 2023 yilgi statistik ma'lumotlarga ko'ra, 15-25 yoshdagi yoshlarning 40 foizi texnologiyalarga haddan tashqari bog'lanib qolgan. Bu esa mustaqil fikrlash va ijodiy yondashuvni susaytiradi. Talabalarning SI texnologiyalariga haddan tashqari bog'lanishi ijodiy fikrlash va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatiga zarar yetkazishi mumkin.

Axborot xavfsizligi masalalari ham dolzarbdir. 2023 yilda jahon miqyosida 60 foiz ta'lim muassasalari axborot xavfsizligi bilan bog'liq muammolarni boshdan kechirdi, bu esa

shaxsiy ma'lumotlarning himoyasi va maxfiylikning ta'minlanishi masalalariga e'tibor qaratishni talab qiladi. Sun'iy intellektidan foydalanishda talabalarning shaxsiy ma'lumotlari, o'quv jarayonidagi ma'lumotlar xavfsizligi va ularning noto'g'ri qo'llanishi ehtimoli kamaytirilishi kerak.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining noto'g'ri boshqarilishi va haddan tashqari bog'lanib qolish xavfi, o'quvchilarning mustaqil fikrlash va ijodiy yondashish imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Bu texnologiyalardan foydalanish jarayonida o'quvchilar va o'qituvchilarning insoniy omiliga asoslangan hamkorlikni rivojlantirish va ularni texnologiyaga to'liq bog'lanmasdan, faqat vosita sifatida ishlatishga yo'naltirish muhimdir.

O'zbekiston oliy ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish ta'lim jarayonini sezilarli darajada takomillashtirishi mumkin. Bu texnologiyalar yordamida o'qituvchilarning ish yukini kamaytirish, darslarni individuallashtirish va talabalarning bilimni samarali baholash mumkin. Shu bilan birga, sun'iy intellekt texnologiyalarining noto'g'ri qo'llanilishi insoniy muloqot va ijodiy fikrlash qobiliyatining pasayishiga olib kelishi ehtimoli ham mavjud.

Sun'iy intellektni to'g'ri boshqarish va axborot xavfsizligini ta'minlash orqali ta'lim tizimida ijobiy natijalarga erishish mumkin. Mamlakat ta'lim tizimida sun'iy intellektning to'g'ri joriy etilishi nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki yosh avlodning raqobatbardosh kadrlar sifatida shakllanishiga ham yordam beradi. O'zbekiston oliy ta'lim tizimida sun'iy intellekt texnologiyalaridan oqilona foydalanish mamlakatning kelajakdagi innovatsion va iqtisodiy yutuqlariga zamin yaratishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodirov, A. (2023). Oliy ta'limda raqamli transformatsiya: Sun'iy intellektning roli va istiqbollari. O'zbekiston ta'lim jurnali, 34(2), 15-28.
2. Abdullayev, B. (2023). Ta'limda sun'iy intellekt: yangi imkoniyatlar va chaqiriqlar. Xalq ta'limi, 18(1), 45-56.
3. World Bank Group. (2023). Uzbekistan Education Sector Analysis: Key Challenges and Opportunities for Reform. Retrieved from <https://www.worldbank.org/education-uzbekistan>

4. Tashkent State Pedagogical University (2023). O'zbekiston ta'limida sun'iy intellektni qo'llash bo'yicha tadqiqot natijalari. TSPU.

5. OECD. (2023). PISA 2022 Results: Student Assessment in Uzbekistan. OECD Publishing. Retrieved from <https://www.oecd.org/pisa>

6. International Data Corporation (IDC). (2024). Global AI in Education Market Report. Retrieved from <https://www.idc.com/ai-education-market>

7. Ministry of Higher Education of Uzbekistan. (2023). Oliy ta'lim muassasalari statistik ma'lumotlari. Retrieved from <https://www.edu.uz/statistics>

8. Uzbekistan National Statistics Committee. (2023). Oliy ta'limda raqamli texnologiyalar va sun'iy intellektning joriy etilishi. Retrieved from <https://www.stat.uz/>